

Tekstil ve Hazır Giyim Atölyelerinde Çalışan Genç Yetişkin Kadın İşçilerin Çalışma Koşulları ve Deneyimledikleri Çok Boyutlu Sorunlar¹

Burak ACAR² vd.³

ORCID: 0000-0003-4765-3319

Öz: Bu çalışmada tekstil ve hazır giyim atölyelerinde çalışan genç yetişkin kadınların iş yaşamlarına ilişkin sorunlarının neler olduğunu tespit etmek ve çalışanların deneyimleri üzerinden bu sorunların nasıl yorumlandığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak İstanbul ve Bursa illerinde yaşamakta ve hali hazırda atölyelerde çalışmakta olan 18-27 yaş arasındaki 18 katılımcı ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular kodlama yöntemi ile tasnif edilmiş ve ana temalar belirlenmiştir. Araştırma boyunca elde edilen veriler genç kadınların yaşadıkları sorunların daha çok psikososyal sorunlar, çalışma şartları ve fiziksel ortama ilişkin sorunlar ile çalışanlar arasında yaşanan ilişkisel sorunlar etrafında şekillendiği görülmüştür. Bunun yanında genç kadın işçilerin ast-üst ilişkileri, fiziksel ve cinsel taciz ve emek-ücret dengesi konularında da problemler yaşadıkları belirlenmiştir. Katılımcıların çoğu tekstil ve hazır giyim sektörlerinde var olan olumsuz çalışma koşullarına karşın gerek yoksulluktan dolayı gerekse eğitimsiz ve niteliksiz olduklarından dolayı bu sektörlerde çalışmak zorunda olduklarını belirtmektedir. Katılımcıların yaşadıkları

¹ Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı'nın 04.02.2019 tarihinde onayladığı "Tekstil Atölyelerinde Çalışan Genç Kızların Çalışma Sebepleri ve Aile İlişkileri" başlıklı çalışmanın bir kısım verilerinden faydalanarak hazırlanmıştır.

² Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. <https://orcid.org/0000-0003-4765-3319>

³ Gamze ÇAKIR, Sosyal Çalışmacı, <https://orcid.org/0000-0003-0636-0683>, Hümeysra MUTLUTÜRK, Sosyal Çalışmacı, <https://orcid.org/0000-0002-1947-9643>, Fatma TOPAL, Sosyal Çalışmacı, <https://orcid.org/0000-0002-2991-3730>, Semanur SALİ, Sosyal Çalışmacı, <https://orcid.org/0000-0002-7363-0420>, Ömer Miraç YAMAN, Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, <https://orcid.org/0000-0001-9989-8575>,

Makale Geliş Tarihi:18.09.2019 Makale Kabul Tarihi:25.12.2019

sorunlardan bedensel, ruhsal ve sosyal anlamda etkilendikleri tespit edilmiştir. Yine aynı sebeplerden kaynaklı olarak iş motivasyonlarının ve iş tatminlerinin düşük olduğu görülmüştür.

Anahtar Kavramlar: Tekstil, Hazır Giyim, Atölye, Genç Yetişkin Kadın İşçi, Çalışma Şartları

Working Conditions and Multi-Dimensional Problems Experienced by Young Adult Women Workers Working in Textile and Ready-Made Garment Workshops

Abstract: In this study, it is aimed to determine the problems of young adult female working in textile and ready-made garment workshops about their work life and to reveal how these problems are interpreted through the experiences of the employees. Qualitative research method was used in the study and in-depth interviews were conducted with 18 participants between 18-27 years of age living in Istanbul and Bursa and working in workshops using semi-structured interview form. The findings were classified by coding method and main themes were determined. The data obtained during the study showed that the problems experienced by young women were mostly shaped around psychosocial problems, working conditions and physical environment problems and the relational problems between employees. In addition, it was determined that young female workers had problems with their superior-subordinate relationship, physical and sexual harassment and labor-wage balance. Most of the participants stated that despite the negative working conditions in the textile and ready-made sectors, they had to work in these sectors both because of poverty and because they were uneducated and unqualified. The participants were found to be physically, mentally and socially affected by their problems. For the same reasons, it was observed that job motivations and job satisfaction were low.

Key Words: Textile, Ready-made Garment, Workshops, Young Adult Female Worker, Working Conditions

Giriş

İş yaşamı, geçmişten günümüze dek var olan tüm toplumların ve medeniyetlerin yaşamsal süreçlerini biçimlendirmede önemli bir faaliyet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, iş yaşamının anlamı ve içeriği kadın ve erkek için cinsiyet rolleri bakımından birtakım farklılıklar arz etmektedir (Kumaş ve Fidan, 2005: 2). Toplumsal yaşam içerisinde daha çok güç ilişkilerinin belirlediği cinsiyet rolleri özellikle sanayileşme ve kentleşme ile birlikte iş yaşamını da önemli ölçüde şekillendirmiştir. Sanayi Devrimi ile tüm toplumlar sanayileşme sürecine girmiş, bununla birlikte bir grup kadın sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği yeni aile

düzenine ve sosyo-ekonomik düzene uyum gösterebilmek için gönüllü olarak veya zorunluluktan dolayı ücretsiz ev emeğini tercih etmiştir (Gönüllü ve İçli, 2001: 83) . Bir grup kadın ise ev içi rollerinin dışında emeğini ücret karşılığında piyasaya sunmaya başlamış ve birçok olumsuzlukla karşılaşarak zamanla ücretli fakat ezilen bir sınıfı oluşturmuştur (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 2).

Türkiye’de de özellikle 1950’lerden sonra sanayileşme hareketlerinin hız kazanması ile birlikte büyük şehirlere kitlesel göç hareketleri yaşanmıştır. Kırsal yaşamda her ne kadar ekonomik getirileri ve sosyal güvenceleri bulunmasa da aile işçisi olarak üretime ortak olan kadınlar kentin yeni üretim anlayışına uyum göstermekte gecikmiş ve uzun yıllar ev kadını görevi ile **kapitalist** üretim rollerinden uzak kalmışlardır. Böylesi bir durum içerisinde kalan kadınlar işsiz olarak bile kabul edilmeyerek iş gücü hesaplamalarına katılamamış dolayısıyla işsizliğin önlenmesi noktasında istihdam politikalarında dahi yer bulamamışlardır. (Karabıyık, 2012: 242; Önder, 2013: 37). Sonraki yıllarda toplumda yaşanan sosyo-kültürel değişim, siyasal yönelimler ve dünya ekonomisindeki büyük ölçekli dönüşümler kadın iş gücünün ücret karşılığı çalışma hayatına kısmen de olsa dahil edilmesini ve bu yönde istihdam politikaları geliştirilmesini etkilemiştir. Ancak bu durum, ülkemizdeki kadın işçilerin sosyal hak ve güvencelere sahip olması, çalışma şartlarının iyileştirilmesi, emek-ücret dengesinin eşit ve adil şekilde gözetilmesi noktasında yaşadıkları temel sorunlarına çözüm olamamıştır.

Kadın işçilerin yaşadıkları sorunların temel nedeni olarak iş yaşamının daha çok ataerkil ve cinsiyet rollerine göre organize edilmesi ve kadınların bu sisteme uyum göstermeye zorlanması örnek gösterilebilmektedir. Dolayısıyla geleneksel cinsiyet rollerine göre düzenlenen iş yaşamının erkek egemen biçimde tasarlanmış olmasının iş yaşamında sonradan yer almaya başlayan kadın için birtakım problemleri beraberinde getirdiği düşünülmektedir (Dolmacı ve Türeli, 2012: 6). Kapitalist üretim sistemi ve bu sistemin kadın işçileri yedek işgücü olarak görmesi ise bir diğer neden olarak görülmektedir. Öyle ki kapitalist üretim sisteminin kadınları esnek çalışma biçimlerine yönlendirdiği ve bu yolla hem ev içi işlerde hem de istihdam içerisinde var olmaya mecbur bıraktığı belirtilmektedir. Ayrıca kadınları daha ucuz maliyeti olan, daha kolay kontrol edilebilen bir pozisyona zorladığı; ucuz çalışma saatlerine, sıkıcı ve monoton işlere, daha güvencesiz olabilen kötü iş koşullarına kolaylıkla rıza gösteren, yarı zamanlı ve esnek saatleri olan işleri daha kolay kabul eden veya kabul etmeye mecbur bırakılan yedek emekçi rolüne soktuğu ileri sürülmektedir (Belet, 2013: 202; Omay, 2011: 137-148; Suğur, 2005: 50). Böyle bir sistem içerisinde genel anlamda formel olarak ifade ettiğimiz birincil işlerin yaygın bir şekilde erkekler tarafından, enformel olan ikincil işlerin ise kadınlar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Emek piyasasındaki mevcut işlerin “kadın işi” ve “erkek işi” şeklinde net ancak görünmez olarak pay edilmesi kadınların iş yaşamında karşılaşmış oldukları sorunların da temel nedenlerinden birisi olmaktadır (Dedeoğlu, 2000: 140-149). İkincil piyasa koşullarına sahip sektörlerden tekstil ve hazır giyim, kadın çalışanlara düşük ücretlendirmelerin yapıldığı, sosyal güvence haklarının önemsenmediği,

sendikalaşmanın az olduğu emek yoğun sektörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaya, 2018: 2; Yavuzçehre, 2014: 26).

Sonuç olarak yukarıda ifade edilen tüm faktörler tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan kadınları birçok probleme açık hale getirmektedir. Bu problem alanlarından birisi tekstil ve hazır giyim atölyelerinin mevcut fiziki koşulları ve bu fiziksel koşulların kadın çalışanların biyopsikososyal sağlıklarına etkileridir. Tekstil ve hazır giyim sektörlerinin fiziksel ortama ilişkin çalışma şartları tek tiptir. Genellikle merdiven altlarına veya binaların bodrum katlarına kurulan iş yerleri; ısınmanın, havalandırmanın, temizliğin ve aydınlatmanın yetersiz olduğu, çalışanların iş sırasında birbirleriyle iletişim kurmalarını zorlaştıracak şekilde gürültüye sahip ve tozlu mekânlardır (User vd., 2012: 174-176). Dolayısıyla çalışanların ruh sağlığını olumsuz etkileyen faktörlerin başında iş yerlerindeki gürültü, ışık, sıcaklık, tekdüzellik ve sıkıcılık gibi önemli fiziksel ve psikolojik stres kaynaklarını saymak mümkündür (Bostan Budak ve Demir, 2017: 27; Gödelek, 1988: 26). Ayrıca mesai saatleri içerisinde diğer çalışanlar ile iletişim kuramamak ve mola saatleri dışında çalışılan yerden ayrılamamak gibi katı kurallar da tekstil ve hazır giyim sektöründeki genel çalışma şartlarından bazılarıdır. Bu gibi durumlar ise çalışanların iş tatminini ve motivasyonunu etkilemekte ve ruhsal (Yücel vd., 2005) ile fiziksel hastalıklara (Bakırcı vd., 2007) sahip olma riskini artırmaktadır. Ayrıca sektöre genç yaşlarda dahil olan kadınlarda özellikle aşırı öfke, kendini küçük görme, yalnızlık hissetme gibi ruhsal problemlerle de karşılaşmaktadır (Tümerdem, 1990: 74; akt., Ayaz, 1993: 186). Bununla birlikte tekstil ve hazır giyim sektörlerinde yapılan işlerin ince el becerisine dayanması çalışanlarda özel bir dikkat ve kontrolü gerektirmektedir. Dolayısıyla bu sektörlerde çalışan kadınların depresyona ve obsesif kompulsif bozukluğa erkeklerden daha yatkın oldukları bilinmektedir. Çünkü hata yapmama baskısı ile karşı karşıya olan kadınlar, işleri sürekli kontrol etmektedir. Bu kaygının uzun süre devam etmesi durumunda psikolojik rahatsızlıklar ortaya çıkabilmektedir (Yücel vd., 2005: 32). Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışmanın insan bedenine verdiği zararların başında ise bel ağrıları gelmektedir. Sürekli ayakta veya makine başında çalışmak, sağlığa uygun olmayan şekilde durmak, ağır malzemeler kaldırmak veya indirmek ve soğuk yerlerde çalışmak işe bağlı bel ağrılarını tetikleyen etkenlerdir (Bakırcı vd., 2007: 11). Diğer emek yoğun iş kolları ile kıyaslandığında tekstil ve hazır giyim sektörlerine ait iş yerlerindeki yoğun pamuk tozu, iplik lifleri ve naylon parçalarına bağlı olarak, çalışanlarda solunum yolu hastalıklarına, pamuk hummasına ve verem gibi hastalıklara yakalanma riski daha fazla olmaktadır. Ek olarak bu sektörlerde çalışanlarda, iş yerinin yeterli ısıtılmaması ve nem dengesinin sağlanmaması sonucunda romatizma; ortamdaki fazla gürültüden dolayı da işitme problemleri görülebilmektedir. Meydana gelen iş kazaları da bu sektörde çalışmanın risklerine ait bir diğer etkidir. Makinelere, kesim ve dokuma tezgahlarına veya taraklara gereğinden fazla yaklaşıldığında oluşan iş kazalarının bu sektöre ait oranı %6'dır. Bahsedilen meslek hastalıkları ise tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan işçilerde %3 oranında görülmektedir. Bu oranın beklenenden düşük olmasının

nedeni hastalık sonucunda çalışanların iş yaşamından ayrılmaları ve örnekleme dahil olamamaları olarak gösterilmektedir (Ayaz, 1993: 186; Kayıkçı, 2000: 166).

Gelişmiş teknolojinin şart olmadığı ve bu nedenle geç sanayileşen ülkelerde ön plana çıkan ilgili iş kollarında yaygın bir istihdam şekli olan kayıt dışı çalışma kadın işçilerin önemli sorun alanlarından bir diğeridir (Erol vd., 2017: 16). Kayıt dışı istihdam iş tanımının belirsizliğine dolayısıyla işçilerin çalışma saatlerinin uzunluğuna, ücretsiz mesailerin varlığına ve düşük ücretli olarak çalıştırılmasına neden olmaktadır. Bu istihdam biçiminin varlığı işe almalarda, ücretlendirmelerde, işten çıkarmalarda ve sosyal güvenceler noktasında kadın işçileri olumsuz şekilde etkilemektedir. Örneğin ücretlendirme noktasında aynı sektör içerisinde kadın işçiler, erkek işçilerle aynı maaşı alamamakta, hatta asgari ücretin de altında maaş alabilmektedir (Kayıkçı, 2000: 149; Suğur, 2005: 51; T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013: 12; User vd., 2012: 50-54).

Kadınların bu sektörlerde yaşadıkları en büyük sorunlardan bir diğeri nitelsiz çalışan olmanın getirdiği zorluklardır. Kırdan kente yaşanan göçler neticesinde kentte yaşamını idame ettirmeye çalışan kadınlar, eğitimsiz olmalarının da getirdiği özellikle birlikte iş yaşamının koşullarını değerlendirme fırsatı bulamadan kötü koşullarda istihdam edilmeye başlamaktadır (Dedeoğlu, 2000: 144-164). Bunun yanında sosyoekonomik açıdan az gelişmiş ülkelerde kadın, ucuz iş gücü olarak görülmekte ve sıklıkla nitelik istemeyen sektörlerde çalışmaya zorlanmaktadır. Dolayısıyla farklı rolleri öncelemelerinin beklenmesi, eğitim anlamında yeteri kadar desteklenmemeleri ve piyasa koşullarının elverişli olmayışı kadınları nitelsiz ve ucuz iş gücünün en önemli adaylarından birisi haline getirmektedir (Berber ve Eser, 2008: 4; Çakır, 2008: 30). Bu tür işlerde çalışan kadınların ise genellikle göçmen olan, evde parça başı işler yapan ya da servis veya emek yoğun sektörlerde çalışan, erkeklere oranla daha az ücret alanlar olduğu ve çoğunlukla kötü koşullarda istihdam edildikleri görülmektedir (Danış, 2016; User vd., 2012: 170).

Çalışılan sektör, iş alanı ve işçinin pozisyonu fark etmeksizin cinsel taciz ve istismar olayları iş yerlerinde karşılaşılan, işçiler açısından biyopsikososyal sorunlara yol açan durumlar arasındadır (Oktay, 2012: 1-2). Tekstil ve hazır giyim atölyelerinde cinsel taciz, cinsel istismar, fiziksel ve psikolojik şiddet gibi durumların varlığı kadın işçilerin karşı karşıya kalabildiği sorunlardan bazılarıdır. Örneğin iş yerlerinde yaşanan bir psikolojik şiddet, maruz kalınan davranışın şiddetine ve devam süresine bağlı olarak intihara kadar varabilecek sonuçlara neden olabilmektedir (Özen, 2007: 4; Tınaz, 2006: 4). Bununla birlikte cinsel içerikli ifadeler ve şakalar, fiziksel temaslar iş yaşamında görülen cinsel tacizin örnekleridir. Özellikle cinsel taciz ve istismar olayları, maruz kalan kadınlar üzerinde travma etkisi yaratmakta ve depresyon, suçluluk duygusu, kaygı bozukluğu ve öfke nöbetleri gibi psikolojik sorunlara sebep olabilmektedir. Cinsel taciz ve istismar olaylarının mağdurları genellikle kadınlar ve kız çocukları olmakla birlikte özellikle dul ve yalnız kadınlar öne çıkmaktadır (Oktay, 2012: 2; User vd., 2012: 192).

İş yaşamında var olan katı hiyerarşik yapı da çoğu zaman yaşanan soruların bir nedeni olabilmektedir. Bireyin iş yaşamında geliştirmiş olduğu ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda üst, ast ve iş arkadaşları olmak üzere üç farklı ilişki biçimi ortaya çıkmaktadır. Ast-üst ilişkisinde ortaya çıkan olumsuzluklar işçiler üzerinde negatif etkisi olan bir durumdur (Cam, 2004: 5). Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan genç yetişkin kadın işçiler erken yaşlarda ayakçı, ortacı gibi iş yeri içerisinde hiyerarşik açıdan daha alt mevkide çalışmakta, kendilerini geliştirme imkanı bulabildikleri takdirde makineci, ütücü veya overlokçu gibi görece daha üst bir pozisyonda yer alabilmektedir. Sektör içerisindeki tanımı net olmayan fakat her işe yetişmesi beklenen ve genellikle küçük yaşlardaki çalışanların uygun görüldüğü ortacı pozisyonundaki işçiler bir iş yerinin tüm getir götür ve “ayak işlerini” yerine getirmektelerdir. Aynı zamanda bu görevleri yerine getirirken kendilerinden yaşça büyük ve ast üst ilişkisi bağlamında daha yüksek mevkide olan işçiler tarafından kötü muamelelere maruz kalmaktadırlar (User vd., 2012: 47-160-193).

Bu çalışma ile tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan genç yetişkin kadınların iş yaşamlarına ilişkin biyopsikososyal sorunlarının neler olduğunu ortaya çıkarmak ve bu sorunları nasıl yorumladıklarını belirlemek hedeflenmektedir. Ayrıca örneklem grubunda genç yetişkin kadınlar tercih edilerek aslında gençlik döneminde bulunan; enerjik, istekli, hareketli ve verimli olması beklenen genç kadınların sektörlerde var olan zor, durağan ve monoton çalışma koşullarına uyum sağlayıp sağlamadıkları veya bu durumun nasıl bir etki ortaya çıkardığını keşfetmek amaçlanmaktadır. Son olarak bu çalışmanın uygulayıcılardan politika yapıcılara kadar alanda ilgili tüm paydaşlara iyileştirmeler yapılması noktasında faydalanılabilecek bir bilgi kaynağı olacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Tekstil ve hazır giyim sektörlerine ait orta ölçekli iş yerlerinde çalışan genç yetişkin kadın işçilerin iş yaşamlarında karşılaştıkları sorunları keşfedebilmek amacıyla yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, olaylarla, olgularla veya durumlarla ilgili bilgileri ortaya çıkarmak için birbirinden farklı metotlar kullanan ve bunları yaparken tümevarım yöntemini kullanan bir araştırma yöntemidir (Işıkoğlu, 2005: 2; Özdemir, 2010: 326). Bu araştırma yönteminde ortaya konulmaya çalışılan veri doğal ortamında incelenir, araştırma süresince olaya veya duruma müdahale edilmez, katılımcının tecrübelerine, hislerine ve algılarına duyarlı bir şekilde araştırma yürütülür. Araştırmacı bu yöntemde kâşif rolünü üstlenir ve var olan olayları veya durumları katılımcının öznel bakış açısında değişiklik meydana getirmeden ortaya çıkarmayı amaçlar (Gürcüm ve Arslan, 2017: 507; Karataş, 2015: 63).

Araştırma, durum çalışması desenine uygun olacak şekilde tasarlanmıştır. Durum çalışması deseni var olan bir olay/durum hakkında derinlemesine çalışmayı ve bu olayı/durumu betimlemeyi ifade etmektedir. Karmaşık ve çok boyutlu bir durum hakkında geniş çapta açıklama yapmaya yarayan durum çalışması,

araştırmacıya derinlemesine görüşme yapma, birey, grup veya toplum hakkında detaylı bilgi edinme imkânlarını sunmaktadır. Ayrıca katılımcı ile ilgili anlatılara, değerlendirmelere ve yorumlamalara ulaşma olanaklarını sağlamasını da araştırmacı için fırsat olarak değerlendirmek mümkündür (Gürcüm ve Arslan, 2017: 500; Subaşı ve Okumuş, 2017: 425). Araştırmada genç yetişkin kadın işçilerin tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalıştıkları süre boyunca, ne tür sorunlarla karşı karşıya kaldıkları ve bu sorunları hangi bağlamda değerlendirdikleri tespit edilmeye çalışılmış ve durum çalışmasının araştırmanın amacı ile uyumlu olacağı düşünülmüştür.

Örneklem Grubu

Çalışmada görüşme yapılacak katılımcılara kartopu örneklem yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. İlk katılımcılar, araştırma için belirlenen ilçelerde rastgele seçilen tekstil ve hazır giyim sektörlerindeki genç yetişkin kadın işçiler arasından gönüllülük esasına dayalı olarak belirlenmiş ardından bu katılımcıların yakın çevresindeki örneklem grubuyla iletişime geçilmiştir. 7 katılımcı Bursa ilinin İnegöl ilçesinde yaşamaktayken, diğer 11 katılımcı İstanbul ilinin farklı ilçelerinde ikamet etmektedir. Katılımcıların kadın olması, yaş aralığının 18-30 yaş arasında bulunması ve halihazırda herhangi bir tekstil ve hazır giyim sektöründe çalışıyor olması örneklem seçimindeki temel kriterleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların yaşları 18-27 arasında olmakla birlikte yaş ortalamaları 22.4 olarak belirlenmiştir. Tüm katılımcıların iş yaşamında bulunma süreleri ortalama 6.9 yıl olarak kaydedilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcılar	Yaş – Doğum Yılı	Eğitim Durumu	Çalışma Süresi (yıl)	Çalışılan Yer Sayısı (adet)
K-1	20 - 1999	Lise Mezunu	4,5 ay	2
K-2	20 - 1999	Ortaokul Mezunu	6	1
K-3	23 - 1996	5. Sınıf Terk	12	10-11
K-4	23 - 1996	Lise Mezunu	9	3
K-5	28 - 1991	5. Sınıf Terk	17	14 - 15
K-6	20 - 1999	Lise Mezunu	4	2
K-7	25 - 1994	Lise Mezunu	7	1
K-8	19 - 2000	Ortaokul Mezunu	9	2
K-9	23 - 1996	Lise 1 Terk	5	2 - 3
K-10	20 - 1999	Lise Mezunu	4	1
K-11	25 - 1994	Lise Öğrn. (Açık Öğrt.)	12	2
K-12	23 - 1996	Ortaokul Terk	10	2
K-13	27 - 1992	Ortaokul Mezunu	10 / 15	3
K-14	19 - 2000	Lise 1 Terk	3,5 veya 4	2
K-15	25 - 1994	İlkokul 5 Terk	11 veya 12	-
K-16	20 - 1999	Lise Öğrn. (Açık Öğrt.)	2	2
K-17	23 - 1996	Lise Mezunu	1	2
K-18	21 - 1998	Üni. Öğr.	1	10

Veri Toplama Yöntemi

Yıldırım ve Şimşek'e (2008: 39) göre nitel araştırma yönteminde veri toplama teknikleri gözlem, görüşme ve doküman analizidir. Bu çalışmada da katılımcının bulunduğu yere göre soru sorma imkânı sunduğundan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve sosyodemografik bilgi soru formu kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme soru formunda "Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan genç yetişkin kadın işçilerin iş yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?" ana sorusu çerçevesinde alt sorular hazırlanmış, güvenilirliği sağlayabilmek için ilgili akademisyenler tarafından sorular incelenmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Sosyodemografik bilgiler soru formunda ise katılımcıların yaş, çalışma süreleri ve eğitim durumları gibi verilerin elde edilebileceği sorular yer almıştır. Soruların anlaşılabilirliğini test edebilmek için hazır giyim sektöründe çalışan 1 kadın işçi ve daha önce iş yaşamında bulunan diğer 2 kadın işçi ile pilot görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bazı alt sorular revize edilmiştir.

Veri Analiz Yöntemi

Görüşmeler katılımcıların izni doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler sonucunda toplam 425 dakika süren ses kayıtları MS Word programı ile yazıya aktarılmış ve toplam 213 sayfalık yazılı doküman elde edilmiştir. Veri analizinde araştırmacının sosyal gerçeklikteki gizli bilgiyi gün yüzüne çıkarabilmesi ve gerçeklikle dolaysız bir ilişki kurabilmesi için (Özdemir, 2010: 339) tüm veriler her bir araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanmış, kodlanan verilerin ortak yönleri bulunarak belirli ana temalar elde edilmiştir. Verilerin bulgular başlığı altında sunulması sırasında gizlilik ilkesi gereği katılımcıların isimleri numaralandırılmıştır.

Sınırlılıklar

Görüşmelerin yapılacağı yer ve zaman katılımcının isteği doğrultusunda şekillenmiş ancak bazı görüşmelerin 1 saatlik öğle paydoslarında yapılması katılımcıların gerginlik ve kaygı yaşamasına neden olmuş ve bu durum çalışmanın bir sınırlılığını oluşturmuştur. Aynı zamanda katılımcıya kişisel bilgilerinin gizli kalacağına dair güven verilmesi amacıyla hazırlanan bilgilendirilmiş onam formları imzalatılmak için sunulmuş ancak bazı katılımcılar yaşadıkları tedirginlik/kaygı nedeniyle imzalamayı kabul etmemişlerdir. Bu durumu çalışmanın bir diğer sınırlılığı olarak değerlendirmek mümkündür.

Bulgular

Emek yoğun üretim sektörlerinden biri olan tekstil ve hazır giyim atölyelerinde çalışan genç yetişkin kadın işçilerin gerek cinsiyetlerinden gerekse çalışma ortamından kaynaklı olarak birtakım zorluklar ve sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bu veriler psikolojik sorunlar, çalışma

şartları ve fiziksel ortama ilişkin sorunlar, şahit oldukları cinsel istismar hikayeleri ve ast-üst ilişkisi gibi çalışanlar arasında yaşanan ilişkisel sorunlar başlıklarıyla sunulacaktır.

Psikososyal Sorunlar

Araştırma süresince katılımcıların iş yaşamlarında karşılaştıkları psikososyal sorunların başında işverenin çalışanını aşağılaması ve suçlaması, gerçekçi olmayan bir tarihte işin bitmesini istemesi, çalışanın arkadaşlarıyla iletişim kurmasını engelleyecek fiziksel ortamı oluşturması, işveren veya ustabaşının hakaretine maruz kalmak, mobbing, çalışanlar arasında yaşanan dedikodular ve olumsuz ithamlar, işten çıkartılma tehdidi gibi çalışanın duygu durumundaki olumsuz değişimlere yol açan her türlü sözlü ve fiziksel baskı ile şiddet gelmektedir.

Katılımcılardan biri işyerinde müdür tarafından psikolojik şiddete maruz kaldığını, bu durumdan duygusal anlamda olumsuz etkilendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Çünkü ben şu bir yıl içerisinde bir kere ihtar yedim. O ihtarda da yani adam ağzına geleni söylüyo ve hiç düşünmeden, karşıdaki insanın duygusunu düşünmeden mesela kalbini rahatlıkla kırabiliyor... Aynen, baya ilk defa ağlamıştım hatta. Baya ağır konuşmuştu. Başka olumsuz işte dediğim gibi insanları sıkmaları hani yapıcaksın, ediceksin hani üstüne oynamaları, bu olumsuz.”(K-17, 23)

Katılımcılardan biri çalıştığı atölyeyi “her türlü insanın” bulunduğu yer olarak tanımlamış ve bu durumun psikolojik anlamda zorlayıcı olduğunu aktarmıştır:

“İyi tekstil işi insanın nasıl diyim psikolojisini gerçekten bozacak bi sektör. Hani gerek gürlüğü gerek karşılaştığın insanlar her türlü insan var. Hani ne ararsan. İmm böyle daha sağlıklı bi ortam olsaydı, belki.” (K-4, 23)

Bir diğer katılımcı çalıştığı iş yerinde erkeklere yönelik hakaretlerin daha yoğun olduğunu söylemektedir.

“Mesela erkekler konuşunca patron direkt bağırıyor. Bir tanesine “hayvan” diyor, “öküz” diyor.” (K-11, 25)

Katılımcılardan biri ise çalıştığı yerde psikolojisini olumsuz etkileyebilecek durumlarla karşılaşabildiğini ve uzun süreli olmadığı sürece bu durumla baş edebildiğini aksi takdirde durumun kendisi için önemli bir stres faktörüne dönüştüğünü belirtmiştir:

“Aslında biraz ıı yani öğrenmemiz lazım mücadeleyi, bi kolundan çok iyi ama bi kolundan da sürekli devam edebilcek bi şeyse, hayır güzel değil... Her insan bir değil yani, burda bu kadar insanın arasında çalışmak zor. Psikolojik baskılar oluyo tabi. Ya da bilmiyorum, benim aklımın almadığı

bi şey mi ama... Ya her zaman bazen çok rahat olabiliyorum ama bazen de çok sıkışabiliyorum, strese girebiliyorum. 11 bu sefer strese girince de olmuyo, ya istediğim alan aklıma geliyo onun için çok üzülüyorum.” (K-2, 20)

K-9 isimli katılımcı, çalıştığı sektörden dolayı duygu durumunda değişiklikler meydana geldiğini ve mevcut şartların kendisini öfkeli biri haline getirebildiğini şu şekilde dile getirmiştir:

“Karakter çok değişiyö, şeyi söylüyim size tam olarak... Bi yan olumlu bi yan olumsuz oluyo tabi ki. Hani bi insan çok uysalsa sinirlenebiliyo, öyle oluyo.” (K-9, 23)

Önemli bir psikolojik sorun kaynağı olarak karşımıza çıkan dedikodunun yapılması durumu, tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan genç yetişkin kadın işçilerin yoğun bir şekilde şikâyet ettikleri konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dedikodu yapma durumunun katılımcılar tarafından “kişinin bilgisi dışında, kişi hakkında yapılan olumsuz yorumlamalar” olarak algılandığını söylemek mümkündür. Bir katılımcı hakkında dedikodu yapıldığını ve bu nedenle yemek hakkını bir süre işyeri içerisinde kullanmadığını belirtmiştir.

“Atıyorum kendimden örnek veriyim hatta ben bunun için haftalarca yemeğe gidemedim. Eee, yemeğe gittiğim zaman işte bizim yemekhanemiz erkek bayan hani böyle kız karışık böyle. Gittiğimde işte benim hakkımda o kadar ağza alınmıca laflar edilmişler ki ve ben bunu arkadaşşımdan öğrendim işte biraz daha şöyle yap bak böyle söylüyolar falan diye ki hâlbuki hiç bişey yaptığımda yok yani kafam yerde böyle yürüyorum, yemeğimi yiyorum, çıkıyorum. Hiç bi şey yok ve ki gerçekten ağza alınmıca laflar söylemişler ve ben iki hafta boyunca yemeğe gidememişim.” (K-17, 23)

Aynı katılımcı, iş yaşamında yapılan dedikodunun iş arkadaşlarıyla ilişkisine zarar verdiğini ve iş arkadaşlarına güvenemediğini şöyle ifade etmiştir:

“Mesela atıyorum birine bi şey söylediğin zaman mesela A diye anlatıyosun atıyorum B olarak, C olarak değil Z'ye kadar gidiyo. Hani hiç insanları düşünmemden yüzüne gülüp arkasından konuşan o kadar çok insan var ki, çok ya aşırı derecede çok. Onun haricinde yani kimseye güvenemiyosun, öyle bi şey söyleyebilirim sana.” (K-17, 23)

Uzun ve vardiyalı çalışma saatlerinin varlığı katılımcıların özellikle aileleriyle nitelikli zaman geçirebilme imkânlarını sınırlandırdığı görülmektedir. Aileleri ile akşamları kısıtlı bir sürede birlikte olmak durumunda kalan ve bu vaktin az olduğunu düşünen katılımcılar yaşadıkları sorunları şu şekilde ifade etmektedir:

“...Onlarla istediğim gibi vakit geçiremiyorum. O beni biraz üzüyo. Onlarla aslında vakit geçirmek isterdim daha çok vakit geçirmek isterdim

ama ıı çalıştığım içinde çok fazla ilgilenemiyorum onlarla. Hem yorgunluk hem mesai.”(K-2, 20)

“Ya ben elimden geldiğince vakit geçirmeye çalışıyorum tabi ki de canım akşam muhabbetimiz olsun televizyonumuz olsun çayımız şeyimiz her şeyimizi yapmaya çalışıyoruz ama kısa bir süreliğine. Ondan sonra yatağa gir yat çünkü iş var yani.”(K-13, 27)

“Bizim tatil günlerimiz ee aydan aya değişir biz 1 ay pazartesiye 1 ay salı tatil yaparız hani. Bu sebepten dolayı hani hafta içi tatilim olduğu zaman ailemle ancak akşamları görüşebiliyorum...”(K-1, 20)

Çalışma Şartları ve Fiziksel Ortama İlişkin Sorunlar

Katılımcılar çalıştıkları sektörün çalışma şartları ve atölyelerin fiziksel ortamına dair olumsuz geri bildirimlerde bulunmuştur. Yoğun ve zorlu çalışma şartlarının beklentileri karşılamaması, beden sağlığını olumsuz yönde etkilemesi ve fiziksel ortamın olumsuz niteliklere sahip olması gibi özelliklerin kadın işçilerin iş motivasyonunu ve iş doyumunu olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Çalışma Şartlarına İlişkin Sorunlar

Maaşların düşük olması ya da geç ödenmesi, çalışma saatlerinin uzun olması, vardiyalı çalışmanın varlığı, sürekli ayakta ya da sürekli oturarak çalışmak zorunda olmak gibi durumlar tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan genç yetişkin kadın işçilerin sıklıkla ifade ettikleri sorunların başında gelmektedir.

Hazır giyim sektöründe çalışan bir katılımcı maaş konusunda problem yaşadığını ve resmi maaşı ile gerçek maaşı arasında fark olduğunu, bunun gayri resmi yollarla işveren ile al-ver yapılarak sağlandığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Maaşı düşük verme, geç verme ya da işte şu kadarını sigortalı mesela var gösteriyolar. Biz parayı yatırıcaz kartına ama şu kadarını geri vericeksin gibi oluyo...”(K-4, 23)

Katılımcılardan biri ise maaş kesilme durumuna ilişkin yaşanan zorluğa dair şöyle bir tespitte bulunmuştur:

“Maaş konusunda sadece kesintiler çok oluyo. Mesela bi gün gelme iki gün kesintin oluyo. Hani ee, izin almadan gelmediğin zaman ihtar, üç kere gelmediğinde anında çıkışını veriliyo.”(K-17, 23)

Yaptığı iş sonucunda aldığı maaştan memnun olmayan bir diğer katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Aynen hiç bi şekilde karşılamıyo. İşçi olarak zaten çok büyük bi şeyin içinde çabalıyoruz artık yani ama o parayı elime aldığımda kesinlikle emeğimin karşılığı bu değil. Bi de kabullenemediğimden mi acaba ben mi yanlış yapıyorum ama kesinlikle emeğimin karşılığı bu değil yani.”(K-2, 20)

Bir katılımcının akrabası vesilesi ile yurt dışındaki ücretlendirmeden haberdar olduğu, kendi çalıştığı yer ile kıyasladığında kendisinin düşük maaş aldığını düşündüğü şu şekilde belirtilmiştir:

“Yurtdışında mesela çalışanlar amcamın oğlu falan yurtdışında bana geldi mesela şimdi ben her pazarda çalışıyorum ya hani aldığım maaş 2 bin 2 buçuk yani mesailerle 2 600 ya 3 milyarı hiç görmedim şu ana kadar olduğunu. Hani zaten asgari ücretin az bi üstünde 7 sene hani sene atladıkça maaşında değişiyö. Ondan sonra şey dedi ya dedi senin dedi maaşın 4 buçuk 5 milyardır rahat hani vardiyalı çalışıyosun. Yıpranma payın var hani gece uykusuzsun. Dedim ki sen dalga geçiyosun heralde dedim ya. 22-23 senelik çalışan insanlar var aldıkları maaş 1950, 1990, 2 yani o sınır. 2 milyar yani. Kalkıp da mesela yurtdışında vardiyalı çalışan insanlar daha fazla maaş alıyomuş. Hani bizim Türkiye’de maalesef öyle bişey yok. Aynı yani gündüz çalışan insanlarla.” (K-7, 25)

Tekstil ve hazır giyim sektörlerinin çalışma saatlerinin genellikle 08.30-19.00 olması, bazı iş yerlerinde vardiya usulü çalışılması gibi çalışma saatlerine ilişkin düzenlemelerin genç yetişkin kadın işçiler açısından sorunlara sebep olduğu görülmüştür. Katılımcılardan biri, yoğun çalışma saatlerinden dolayı bireysel olarak kendisine vakit ayıramadığını, bu çalışma saatinin iş dışında sosyal ve aile yaşamını da etkilediğini şöyle aktarmıştır:

“Çünkü sürekli çalışıyosun gündüz, kalıyo geriye 3 saatin. Hani 3 saatte yemek mi yapasın, bulaşık mı yıkayasın. Yapıyosun ama evdeki gibi olmuyo. Kendine zamanın sıfır mesela hiç zaman yok sıfır. Çünkü tekstil saatleri de biraz sabah sekiz buçuk akşam yedi.”(K-5, 28)

Bazı katılımcılar ise vardiya usulü ve gece saatlerinde çalışmanın kadın çalışanların can güvenliği açısından risk unsuru olduğunu ve vardiyalı çalışma usulünün zorluğunu şu şekilde belirtmişlerdir:

“Ama şöyle bişey hani şu anda vardiyalı iş zor bi bayan için. Neden zor dersen hani gece vardiyası çalışıyosun, tekstiller genelde vardiyalı hani gündüz çalışan pek yok. Ee, gece vardiyası çalışıyosun 11’ de durağa çıkıyosun, kışın sabah mesela biliyosun 7’de karanlık oluyo sabah gidiyosun zorluğu o.”(K-7, 25)

“Vardiyalı olduğu için çok zor, gerçekten çok zor yani onlar mışıl mışıl uyurken benim için gidiyo yani orda çalışmak zor.”(K-17, 23)

Tekstil ve hazır giyim sektörlerindeki ustabaşlarının mesai saatlerine fazlasıyla dikkat ettikleri, mesai saatleri içerisinde başka işlerle ilgilenmeye izin vermedikleri ve çalışan kişinin bu kuralı ihlal ettiği takdirde ustabaşının fiziksel ve sözel şiddetine maruz kalabileceği ifade edilmiştir:

“Telefonla oynıyamıyosun, arkadaşınla iş saatinde konuşamıyosun,

gülemiyosuun, ondan sonra ne biliim hani namaz, abdest alırken daha böyle acele etmeye çalışıyosun hani laf söylüyolar... Sana belli bi iş veriyolar o işi karşındaki insana yetiştirmek zorundasın. Ona göre çaba sarf ediyosun. Hani canın sıkılıyo, sıkıntıdan patlıyosun ama yapcak bi şey yok. Kalkıp dolaşıyım diyemiyosun yani. Sıkıla sıkıla çalışıyosun.”(K-3, 23)

“İı, ilk makineyi öğrenmeye başladığım zamanlardı. Hani heves oluyo. Paydosta falan mesela oturtuyolar. Sen paydosta öğrendin öğrendin, iş başında oturmıcaksın. İş başında oturmuştum ben, hani paydostu aslında sonra iş başı oldu, 5 dakika falan kalkmadım. Usta beni çağırması duymamışım. Sonra yanıma geldi “Napiyosun?” dedi, ben de dedim ki “Şunu bitirip kalkıcam.” Dinlemedi, işte şey yaptı. Mm çağırdı, tekrardan çağırdı. Ben de dedim ki “Bi dakika bekler misin?” Ondan sonra işi gösterdim böyle önüne koydum. “Napiyosun?” dedi. Ben de dedim ki “Olmamış mı?”. “Olmuş ama kalkıcaksın.” dedi. Ben de inada vurdum “Kalkmıyorum.” dedim. (Ustabası) Makası batırdı elime (elinin üst kısmını göstererek), öyle çıkıp eve gitmiştim... Sonrasında eve gittim, ıı babam, dayım vardı o gün bizde. Babamla dayım iş yerine geldiler. İı, beni savunmak için gittiler ama usta yalan söylemişti, “İş başında telefonla uğraşıyodu, ben de uzaktan makası attım ama eline geliceğini tahmin etmemiştim.” dedi... Tabiki de onu tuttular (gülerek.) Beni savunmadılar yani... Hiç bi şey demediler ve sonraki gün işe gittim.”(K-4, 23)

Tekstil ve hazır giyim sektöründe çalışmak sürekli makine başında oturmayı veya ayakta bulunmayı gerektirmektedir. Katılımcıların da ergonomik olarak sağlıklı olmayan bu koşulları sorun olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Çalışma şartlarından dolayı beden sağlığı zarar gören bir katılımcı sürekli oturmak zorunda kaldığını ve bu durumun kendisi üzerinde yarattığı etkileri şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Evet işte sürekli oturuyon. Ayağın ağrıyo, belin ağrıyo işte bi yandan oturduğün yerde. Bütün gün yani on iki, on bir buçuk saat çalışıyoruz sabah sekizden akşam yedi buçuğa kadar yani bütün gün oturuyosun yani.”(K-3, 23)

Sürekli ayakta çalışmak zorunda olduğunu ancak bu durumun dinlenerek geçtiğini söyleyen bir diğer katılımcı ise:

“Olumsuz olarak şuan sadece işte insanın bazen hani ayakta iş yaptığımız için bedenlen yorgunluğumuz olabiliyor. Hani o olumsuzluğu var. Ama onu da işte bi şekilde akşam eve gittiğinde dinlenebiliyosun onun rahatlığı oluyo sadece. Hani tek olumsuz oluşu ayakta olması.”(K-1, 20)

Fiziksel Ortama İlişkin Sorunlar

Günlerinin büyük bir çoğunluğunu işyerlerinde geçiren çalışanların tozlu, gürültülü, havasız ve yetersiz aydınlatmanın varlığı gibi olumsuzluklara karşı kendilerince farklı önlemler almaya çalıştıkları veya gelir elde edebilmek için bu şartlara razı olmaya devam ettikleri tespit edilmiştir.

Bir katılımcı çalıştığı hazır giyim atölyesini tanımlamak için “ahır” ifadesini kullanmış, işyerinin havasız, kirli ve aydınlatmasının yetersiz olduğunu şu ifade ile belirtmiştir:

“Şöyle düşün hani bi ahır gibiyiz yani. Ahır gibi bi yere giriyoruz bütün güünün hapis gibi bi hayat yaşıyoruz.” (K-3, 23)

Tekstil ve hazır giyim atölyelerinde ipliklerden ve kumaşlardan kaynaklı toz oranının fazla olduğu belirtilmiş ve bu durumun çalışanlar için sağlık problemlerine neden olabildiği görülmüştür. Bazı katılımcılar astım hastası olduklarını ve çalışma ortamının tozlu olmasının sağlıklarına tehdit oluşturduğunu şöyle aktarmışlardır:

“Ben astım hastasıyım, sürekli maske bağlamak zorundayım, böyle bi zorunluluğum da var. Maske de kullanmak da zor. Aldığım nefes tekrar bana geliyo, bu benim için pek de iyi değil. Sağlık açısından da aslında benim için değil. Ama şu an mecburiyetten yani.”(K-2, 20)

“Bi ara hastaydım astım hastası. Bizim tekstilde zaten aşırı bi toz var zaten tekstil tozu. O bi nevi bunalıyordu.”(K-3, 23)

Katılımcılardan birisi çalışılan ortamın nemli olması gerektiğini, bu durumdan etkilendiğini ve sağlık sorunu yaşadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Çok aşırı. Yani bi çıkıyosun kapkarasın. Dokumada mesela hani ee, kumaşların, iplerin kopuş olmaması için nemli bi ortam olması lazım. Ben de mesela çok tıkanan bi insanım. Hani kendi bölümümde bile tıkanıyorum çünkü kimyasal üzerine ful fabrika.”(K-17, 23)

Katılımcılar, atölyelerin küçüklüğü ve birden fazla tekstil makinesinin varlığının tahammül edilebilir ses düzeyinden çok daha fazlasına neden olduğunu ileri sürerek gürültülü ortama maruz kalmanın tekstil ve hazır giyim atölyelerinde yer almanın bir diğer zorluğu olduğunu ifade etmektedir.

“Hani gürültü çok oluyo mesela bu paletleri kaldırmak için arabalarımız var onların gürültüsü bir sürü böyle küçük motorlar var onların gürültüsü, kamyonlar var o geçiyo fabrikanın içinden onların gürültüsü, makinelerin gürültüsü illa bi gürültü oluyo.”(K-1, 20)

“Hani gerek gürültü gerek karşılaştığın insanlar her türlü insan var. Hani ne ararsan. Imm böyle daha sağlıklı bi ortam olsaydı.”(K-4, 23)

Bazı katılımcılar ise atölye ortamlarının kalabalık olduğunu özellikle bu şartlar altında kadın-erkek olarak aynı ortamda çalışıyor olmanın kendilerini rahatsız ettiğini söylemektedir. Katılımcıların bir kısmı bu çalışma şekline dolayı bazı genç yetişkin kadın işçilerin dayanamayarak ayrıldıklarını ancak kendilerinin çalışmak zorunda olduklarından bu şartlar altında çalışmaya devam ettiklerini şöyle aktarmışlardır:

“Ya şimdi kalabalık alanda çalışıyosun hani çok kalabalık alanda hani bayan erkek karışık eğer rahat edemeyebilirsin o konuda. Rahat edemeyenlerde var da ben daha önce işlerde çalıştığım için hiç bi sıkıntı yok çok şükür. Ama edemeyenler var. Mesela yemek alanlarımız beraber olduğu için rahat yiyemeyenler var, tamam dolaplarımız falan ayrı olsun ama yine de sesler gittiği için rahat edemeyenler var çok şey var.”(K-1, 20)

“Zaten çalışma şartı olarak da şöyle söyleyebilirim hani adamlarını hiç bahsetmiyorum bile çok ahlaksızca düşünebiliyorlar, bilmiyorum fabrika ortamı ki tekstil veyahutta başka bi sektör onu bilmiyorum ama gerçekten fabrika ortamı iğrenç.”(K-17, 23)

Çalışanlar Arasında Yaşanılan İlişkisel Sorunlar

Bir gruba dâhil olmak veya güzel zaman geçirmek için iş yaşamında kurulan olumlu arkadaşlıkların iş motivasyonunu ve iş tatminini artırıcı özelliğe sahip olduğu bilinmektedir. Araştırmada çalışanlar arasındaki olumlu arkadaşlık ilişkileri, karşındaki kişiye güven telkin eden davranışların sergilenmesi, diğer çalışanları rahatsız eden tutum ve davranışlardan kaçınılması, ayrımcılık yapılmaması veya iş arkadaşlığı sınırının korunması gibi özelliklere karşılık gelmektedir. Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan genç yetişkin kadınların özellikle ilişkilerde sınır ihlallerine maruz kalmaları ve beraberinde oluşan yeni ilişki biçimlerine tanık olmaları, özellikle yaygın olduğuna şahit oldukları “dedikodunun” varlığı katılımcılar tarafından ifade edilen önemli ilişkisel sorunlardır. Üst başlık altında öncelikle bu sektörde çalışanlar arasındaki ilişkilere dair bulgular genel olarak aktarılacak, ardından ast-üst hiyerarşisi, yaşanılan ve tanık olunan cinsel taciz ve istismar olayları bağlamında sorunlar ayrı ayrı sunulacaktır.

Bir katılımcı hazır giyim atölyesinde çalıştığı süre zarfında edindiği alışkanlıkları şu şekilde ifade etmiştir:

“Sigaraya başladım. Heves ettim ortamdan dolayı. Ondan sonra annemden babamdan gizli gizli mesela arkadaşlarla buluştum. Onlar gidiyordu, geziyordu, tozu yordu, mesela bende heves ediyodum, bende gidiyodum onlarla beraber türkü kafelere olsun. Yani en kötü alışkanlıklar bunlar. Hani ben çok şükür o kadar aşırı kötüye gitmedim ama çok kötüye giden arkadaşlarım da duydum biliyorum. Bizzat şahit olmuşumdur. Ben mesela ailemden çok gizli kaçamak taksime

gidiyodum. Türkü kafeye gidiyodum. Kız arkadaşlarımla gidiyodum mesela onlar vardı bi de sigaraya başladım o kötü.” (K-5, 28)

Bazı katılımcılar ise tekstil ve hazır giyim atölyelerinin çalışma şartlarından daha çok insan ilişkilerinin kendilerini yordugunu şöyle aktarmışlardır:

“İnsanlar biraz insanı zorlayabilir. Ya iş değil de, insanlar işte... Baya iyi var, kötüsü var işte. Tanıyarak anlıyosun... İlişkiler bence de, o yönden. Ya ben her zaman söylüyorum zaten, beni zorlayan iş değil, iş yerindekiler, insanlar. Sıkıcı ve bunaltıcı bazen oluyo öyle.” (K-12, 23)

“Bir kere insanları çok tuhaf oluyor. Çok değişik oluyor, dedikodu hiç eksik olmuyor. Makyajından, giyiminden, erkeklerle muhabbetinden her şeyinden yani.” (K-14, 19)

K-11 isimli katılımcı iş ilişkilerinde olması beklenen sınırın atölye ortamında çoğunlukla bulunmadığını ve özellikle genç kadın işçilerin rahatsız edici davranışların sıklıkla mağduru olduklarını bir örnekle şöyle anlatmaktadır:

“Bazı şakalar laubali oluyor. Ya mesela zarf atıyorlar. Geçen bana şey yapmıştı. Koluma dokundu şaka niyetine ben böyle baktım. Dedim sen napıyorsun? Ben el kol hareketlerini sevmem dedim. Ondan sonra dedim şaka yapıcaksan yap ama el kol hareketlerini sevmem ben dedim. Adam iki hafta yüzüme bakamadı. Nasıl dediysem artık? Ama sevmem yani bir erkek bana niye dokunsun, benim koluma? Şaka niyetiyle dokunsa bile dokunamaz yani. Ben hani öyle terslemesem de onun devamı gelicek.” (K-11, 25)

Bir katılımcı, erkek çalışanların kadın çalışanlara olumsuz davranışlara dair tanıklığını şu örnekle anlatmıştır:

“Ondan sonra bi erkek işte bi erkek makinecinin gıcık olduğu bayan makineciye işte oturduğu minderine su döktüğünü gördüm. İğne koyuyorlar yani oturduğu yere iğne koyduklarını gördüm.” (K-3, 22)

Ast-Üst Hiyerarşisi Bağlamında

Atölyelerde genellikle çırak-makineci veya makineci-ustabaşı ekseninde şekillenen hiyerarşik düzen ast-üst ilişkilerini düzenlemektedir. Çıraklar işi henüz bilmeyen, küçük yaşlı, eğitimsiz kişiler; makineciler ve diğer işçiler ise yaşça daha büyük, tecrübeli ve işi bilen kişiler olmaktadır. Ast-üst ilişkilerinde en çok olumsuz davranışa maruz kalanların ise genellikle işe yeni başlayan çıraklar olduğu ifade edilmektedir. Çünkü araştırma boyunca elde edilen veriler ışığında, üst pozisyonda yer alan işçilerin, yine işçi ancak alt pozisyonda yer alan çırağa karşı fiziksel veya psikolojik şiddet uygulayabildikleri ve çıraklara daha düşük maaş ödeme noktasında etkili olabildikleri tespit edilmiştir.

Bazı katılımcılar çıraklıktan makineciliğe geçişte özgüven kazanıldığını, makinecilere karşı daha saygılı olduğunu ve bundan dolayı işyeri içerisinde hak savunuculuğu yapabilme gücüne ulaşıldığını ifade etmişlerdir.

“İlk çırakken kötü oluyo ama makinacı olduktan sonra hani bi işi becerebiliyosun özgüven oluyo. O işi yaptıktan sonra özgüvenin geldikten sonra sen artık karşı gelmeye başlıyabiliyosun mesela. Kendine güveniyosun. Ben bunu yaparım hani bu adam bana mecbur diyosun. Haklarını orda savunmaya başlıyosun ama çıraksan yapmaya hakkın yok.” (K-5, 28)

“Neden, çünkü, ı ben ilk girer girmez makinacı olarak girmiceğime göre, makinacılara belli bi saygı var. Ama o da sınırlı. Hani girer girmez direk makinacı olarak alınmicak, çırak olarak giricek, belli bi yaştan sonra. Ve gerçekten çıraklar çok eziliyo. Çok fazla eziliyo.” (K-4, 23)

Bazı katılımcılar çıraklara karşı uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddetin boyutlarını şöyle anlatmaktadırlar:

“Yani her gelenin tabi öyle ı ezilme şeyi vardı. Yani şunu yap, şunu getir şunu götür, ters bi tepkileri oluyodu. Şimdi değişince daha iyi oldu yani... Şu an iyi durumdalar (çıraklar), benim zamanımda olsalardı daha kötü şeyler yapıyolardı. Dövme vurma belki, pat kafaya.” (K-12, 22)

“İı şey oluyo mesela bişeyi yapamadığında özellikle ben çırakken “sen salaksın bi şeyi yetiştiremiyosun” gibisinden şeyler çok olmuştı...” (K-4, 23)

“Kızlarda şiddet görmedim ama erkeklerde oluyordu. Küçük çocukları dövüyolardı bilmem ne, vuruyolardı.” (K-11, 25)

Aynı katılımcı kendisinin çırak olduğu zamanlarda ortaya çıkan problemler ile ağlayarak veya durumu annesine anlatarak baş etmeye çalıştığını dile getirmiştir.

“Çıraklar çok sorun yaşıyo, onu getir bunu getir diye bağıriyo herkes. Ben 2 yıl çıraklık yaptım sonra makineye geçtim. İşyerinde bir lavaboya gidip ağlama şeyim oluyodu. Eve geliyodum, sürekli anlatıyodum annem artık bıkiyodu.” (K-11, 25)

Katılımcılardan biri ise karşılaştığı sorunlar karşısında üstlerinin korumacı davranışlar sergilemediğini ve ustabaşlarının böyle davranmadığını ifade etmiştir.

“Benim ustam yani benim hani elemanın arkasında durması gereken bi insan. Atıyorum eee, biz üretim yapamadığımız zamanlar arkamızda durmuyolar. Hani neden yapamadılar veyahutta niçin gözlemlemiyolar. Bak bu konuda da hani olumsuz. Aynen bak aklıma geldi. Hani hiç şey yapmazlar, üstünde durmazlar hani savunmazlar elemanlarını herkes kendi menfaatinin peşinde gerçekten.” (K-17, 23)

Yaşanılan ve Tanık Olunan Cinsel Taciz ve İstismar Öyküleri

Katılımcıların kimi zaman cinsel taciz veya istismar öykülerine tanıklık ettikleri kimi zamansa direkt mağduru oldukları belirlenmiştir. Ayrıca katılımcılar cinsel taciz ve istismar tanımının dışında kalan, çalışanlar arasında yaşanan duygusal birlikteliklerin de sıklıkla olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar tarafından bu durumlar hoş karşılanmayan ve çalışılan yere ilişkin olumsuzluklar olarak değerlendirildiğinden bu bağlamdaki bulgulara da bu başlık altında yer verilmiştir.

Bir katılımcı yabancı uyruklu bir erkek çalışanın kendisine sözlü tacizde bulunduğunu ve kendisinin bu durumdan hoşnut olmadığını, olayın üstünü örttüğünü belirtmiştir.

“Afganistanlı biri sürekli babamdan gizli beni sürekli kenara şey yapıyordu. Hani konuşuyodu, şey yapıyordu. Numaramı istiyodu ben vermiyodum... Sürekli şuraya gel, buraya gel. Bi de Türkçe de bilmiyo, telefonunu alıyo mesela, böyle gösteriyo,(eliyle yazmayı işaret ederek) beni, böyle, almadım, kağıtta bi gün bi numara gördüm. Yırttım, babam kağıttaki numaraları falan bilmiyo mesela. Bilse döver yani çocuğu.” (K-18, 21)

Katılımcılardan biri tekstil ve hazır giyim sektörlerinde yaşanan cinsel taciz veya istismara uğrama durumlarında evli veya bekar olmalarının bir önemi olmadığını belirterek mağduru olduğu taciz olayını şöyle anlatmıştır:

“Ya iş için aradığımda mesela hani ben evli olmama rağmen kötü niyetle yaklaşabildi mesela... İstismar olarak (düşünerek) ya bilmiyorum çarpma falan hani bazen dokunma... (K-9 araya girdi: mesela bi kız tuvalete gittiği zaman bi erkek arkasından bakabiliyo.) Hani fiziksel olarak taciz yok ama sarkıntılık var. Sözlü çok taciz var. Sözlü çok aşırı sözlü var. Şuan çalıştığım yerde yok o, yoksa çoğu yerde var.”(K-5, 28)

Bazı katılımcılar ise işyerlerinde kendilerinden yaşça büyük çalışanlardan istemedikleri sözler duyduklarını veya teklifler aldıklarını ifade etmişlerdir.

“Genellikle erkeklere daha bi iyi davranıyolar ya. Bayanlara da aynı şekilde de hani bi nevi erkek olduğu için bayanlara biraz böyle ıı kötü gözle, yan gözle baktıkları daha çok oluyo.Ben bi yerde çalışıyodum bi tane işte bu iş öğrendim dediğim yerde çalışıyodum. Orda bi tane müdür vardı işte 40-45 yaşlarındaydı. Hani böyle istemsizce laflar söylüyodu bana yani.” (K-3, 23)

“Benden yaşça büyük, yakın birisi de numaramı istedi. Abim gibi görüyordum. Sonra ben bunu öğrendim. Benle normal, sevgili gibi konuşmak istiyormuş.” (K-14, 19)

Kişinin çekinmesi, suçlanmaktan korkması veya utanması gibi faktörler etkili olabildiğinden yaşanan cinsel taciz veya istismar olaylarına yönelik bilgi almak

oldukça zor olabilmektedir. Dolayısıyla doğru bilgiye ulaşma noktasında kişilerin tanık oldukları taciz ve istismar hikayelerinin de önemli olduğu düşünülerek bu yönde sorular da sorulmuştur. Bu amaçla araştırmaya katılan genç yetişkin kadın işçilerden elde edilen bulgular şu şekildedir:

“Yani bi bayan olarak zor. Çünkü bu tekstilde bin bir türlü pis erkek milleti var. Hani sana sarkıntılık olan, işte laf atan, numara veren, hani işte bazı yerlerde oluyo bekar adam evli kadını ayarlıyo işte evli adam bekar kadını. İkisi evli oluyo hani bu şekilde ayarlıyolar. Patronlar bazen işçilere sarkıntılık hani yapıyo. Bazıları sözler falan söylüyo yani bu ortam harbiden çok pis bi ortam. A işi seviyo muyum hiç sevmiyorum hani bildiğin nefret ediyorum ben o meslekten. Hem böyle şeyler olduğu için hem de artık soğudum yani.”(K-3, 23)

“Mesela şey öyle çok bi atraksiyon olmadı da. Bi keresinde şey ee benim başıma gelmedi şahit olduğum bi şeyi anlaticam. Ustanın biri bi kıza takmıştı. Iı lavaboda sıkıştırdığını biliyorum. Hani taciz etmişti... Fiziksel anlamda. Iı kızı zaten bayadır hani bi sene falan niyetini belli etmiş kız kabul etmemişti. Kız nişanlıydı sanırım öyle hatırlıyorum. Yani fiziksel tacizde bulunmuştu.”(K-4, 23)

Katılımcıların rahatsızlık duydukları ve bu alanda çalışmanın zorluğu olarak ifade ettikleri bir başka sorun ise çalışanlar arasında yaşanan gönüllü duygusal birlikteliklerin varlığıdır. Her ne kadar bu tür durumlarda meslek ve sektörler değişken olarak kabul edilemese de katılımcılar için atölyedeki çalışma şartları ve iş ortamı bu ilişkilerin varlığını kolaylaştırıcı etkiye sahiptir. Bu noktada bazı katılımcılar yaşanan bu ilişki biçimine ve sektöre yönelik duydukları rahatsızlığı şu şekilde dile getirmektedir:

“Çalışanıyla duydum. Ondan sonra bi kızın başka bi oğlanla nerdeyse yattığını duydum o derece yani pis çok pis bi meslek. Hani kendini korumasını bilersen bu zamana kadar hani Allah’a şükür bu zamana kadar ben kendimi korudum ve bu pis ortamda temiz kalmayı becerdim yani.” (K-3, 23)

“Bak bu benim şu an ki çalıştığım yerde de duydum eskiden işte kocaman adam kaç yaşındaymış 30-35 yaşındaki adam 18 yaşındaki evli barklı çocuğu var, 18 yaşındaki kızla çıkmış, burada duydum onu. Evli barklı olsalar bile işte. Hep öyleler. Sen ne kadar yüz verirsen o kadar geliyor yani. Dedim sen de hani 30-35 yaşında çoluk çocuk sahibi 18 yaşındaki kızla çıkmış... Çünkü tekstil piyasası böyle gerçekten böyle bir kız kendini koruyamıyorsa hani adı da çıkıyor yoldan da çıkıyor... Bir tane bir arkadaşım vardı kapalıydı bizim eski iş yerinde kesimhaneciyle konuştuğunu duydum, kesimhaneci evli, ondan sonra baktım açılmış kesimhaneci orada burada arabalarda ya tekstilin kötü yönü bu.” (K-11, 25)

K-17 ise rahatsız **olduğu** ilişki biçimlerine dair **tanıklığını** ve bu konu hakkındaki **düşüncesini** şu şekilde ifade **etmiştir**:

“Çok yanlış düşünce yani ve hani evli barklı kadınlar da öyle yani gidiyolar onun evinde, birkaç kere mesela yemekhane değil yok işte soyunma odasında güvenliklere yakalananlar mı ararsın çok yani kötü şeyler ya. Çok o konuda yani iğrenç. Yani gözümle kaç kere şahit oldum hani evli barklı mühendis atıyorum bizim orda bekâr hani böyle insanların gözü önünde bi ilişki yaşıyolar ve bu çok yanlış bişey.”(K-17, 23)

Sonuç ve Değerlendirme

Kadın işçilerin iş yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları sorunlar evrensel nitelikte olsa da farklı iş kollarının beklentileri ve çalışma şartları sorunların bağlamını değiştirebilmektedir. Bu çalışma ile tekstil ve hazır giyim gibi iş kollarında çalışmanın beraberinde getirdiği zorluklar ve sorunlar ortaya konulmuştur

Beklenen iş temposunun, iş yükünün ve sorumluluğun çalışanlar üzerinde ciddi bir baskı oluşturarak stres kaynağına dönüştüğü yönündeki bulgular çalışmamız boyunca elde edilmiş ve Özer'in (2017: 1410) çalışmasını destekleyen bulgulara ulaşılmıştır. Özer çalışmasında performansla dayalı ücretlendirme usulü çalışmanın işçiler üzerinde baskı yarattığı, işçilerin şefler tarafından denetlendiği, bu denetlemelerin zamanla çalışanlara psikolojik olarak rahatsızlık verdiği ve iş performansını olumsuz etkilediğini tespit etmiştir. Atılgan ve Dengizler'in (2007: 72-73) hazır giyim sektöründe örgütsel stres üzerine 4 orta büyüklükteki konfeksiyon işletmelerinde toplam 180 çalışan ile anket yöntemini kullanarak yaptıkları çalışma sonucunda ise bu işletmelerdeki katılımcıların %80'inin kadın olduğu görülmüş ve çalışanların kendilerinden beklenen iş temposunu %48,3 oranında katılımcının hızlı, %36,7 oranında katılımcının çok hızlı şeklinde nitelendirdikleri ve %36,7'sinin aşırı iş yükü ile karşı karşıya kaldıklarını ifade ettikleri belirtilmiştir. Aynı zamanda çalışanların %50'si çok fazla sorumluluk altında çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak çalışmaya katılan genç kadın işçilerin de benzer şekilde kendilerinden beklenen performansın, üzerlerinde büyük stres yarattığı ve bu durumun psikolojik sorun olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Yurtdışında yapılan iki çalışmada da kadın işçilerin yaşadığı stresin etkisini daha detaylı incelenmiş ve kadınların sancılı adet görmesinde ve pelvik ağrı yaşamalarında yüksek iş yükü, yorgunluk ve çalışma koşullarına bağlı stres faktörünün etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sznajder vd., 2014; Cristiani vd., 1995).

Ayrıca genç yetişkin kadın işçilerin çalışma ortamında maruz kaldıkları ilişkisel sorunlarda sıklıkla dile getirilen problemlerin başında gelmektedir. Özellikle çalışanlar arasında yaşanan dedikodu çalışanlar arasındaki ilişkilere zarar vermekte ve iş doyumunu etkilemektedir. Uluğ (2000: 100) da çalışmasında konfeksiyon sektöründe çalışan kadınların dedikodu sorununu sıklıkla dile getirdiklerini ifade etmektedir. dedikodu bağlamında konuşulan konuların iş yerindeki kadın erkek ilişkileri

şeklindeki konular üzerinde olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda çalışma sonuçlarının Uluğ'un sonuçlarını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Tekstil ve hazır giyim sektörlerine ait dikkat çeken noktalardan biri çalışan genç yetişkin kadınların ödemeler konusunda ifade ettikleridir. Kadınlar ödemelerinin emeklerini karşılamadığını, işverenlerin banka kartlarına yatırdığı paranın bir miktarını geri isteyebildiğini, kimi zaman mesai saatlerinin ücretlerini alamadıklarını ve ödemelerin geç ya da eksik yapıldığını anlatmışlardır. Genç kadın işçilerin bu konudaki haklar ve bu haklara ulaşacak kanallar hakkında bilgi sahibi olmadıkları veya işlerini kaybedecekleri korkusu nedeniyle bu tür sorunlara ses çıkaramadıkları görülmektedir. User vd.'nin (2012: 158) 213 kadın çalışan ile kayıt dışı çalışmaya dair yaptıkları alan çalışmasında işverenlerin toplu sipariş aldıklarında işçileri fazla çalıştırdıkları ancak bu fazla çalışmanın ücretini vermeyebildikleri, çalışanlara ücretlerinin düzensiz bir şekilde; kimi zaman parça parça kimi zaman ise hiç ödenmediği belirtilmiş, çalışmamızda da bu bulgulara paralel veriler elde edilmiştir.

Çalışılan iş saatlerinin fazlalığının ve vardiya sisteminin varlığının özellikle kadın işçiler için bu sektörde çalışmanın zorlukları olduğu anlaşılmıştır. Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde çalışan kadın katılımcılar günlük çalışma rutinleri içerisinde sabahın erken saatleri itibarı ile işe başlayıp akşam geç vakitlere kadar çalışmaktadır. Buna ek olarak bazı atölyelerde vardiya sisteminin bulunduğu ve bu sistemde çalışma saatinin sürekli değişiklik gösteriyor olması genç yetişkin kadınları olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla vardiyalı veya yoğun çalışma saatlerinin, kadınların kendi özel işlerine ve sosyal çevrelerine zaman ayıramamalarına sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguların paralel olduğu Kocacık ve Ayan'ın (2011: 472) Türkiye'de tekstil sektöründe çalışan kadınların sorunlarına yönelik yaptıkları araştırmada da çalışan kadınların %44'ünün çalışma süresinin uzunluğundan ve işin yorucu olmasından şikâyetçi oldukları ifade edilmiştir. Bir başka çalışmada da kadınların genellikle 12 saat ve üzeri saatlerde çalıştıkları, sürekli aynı işin yapılması nedeniyle robotlaştıklarını düşündükleri tespit edilmiştir (Özer, 2017:1409). Son olarak çalışma bulgularının Kaya'nın (2018: 1513) tekstil sektöründe çalışan işçilerin yarısının haftalık resmi çalışma saati olan 45 saatten daha fazla çalıştıklarını tespit ettiği çalışmasını da desteklediği görülmektedir.

Araştırmamızda öne çıkan diğer bir nokta ise fiziksel ortama ilişkin yaşanan sorunlardır. Tekstil ve hazır giyim sektörlerine ait atölye ortamlarının gürültülü, havasız, tozlu ve nem dengesinin bulunmadığı yerler olduğu katılımcılar tarafından kendilerini zorlayan bir durum olarak ifade edilmiştir. Benzer şekilde Kayıkçı'nın (2000: 145) çalışmasında da gürültü, nem, yetersiz aydınlatma, havasızlık, ısınma, koku, tozlanma, hava değişimi ve soğuk hava şeklindeki fiziksel ortamlara ilişkin özelliklerin işçilerin sorunları olduğu tespit edilmiş ve bulguların bu çalışma ile örtüştüğü görülmüştür. Çalışılan atölyelerin bu olumsuz özelliklerinin katılımcılarının sağlık problemlerini de doğrudan etkilediği anlaşılmıştır. Özellikle astım hastalığının ortaya çıkmasını tetiklediği veya var olan bu hastalığının semptomlarını artırdığı tespit

edilmiştir. Genç yetişkin kadın işçilerin çalışma şartlarının ve ortamının zorluğu başka rahatsızlara da neden olabilmektedir. Uzun saatler ayakta veya hareketsiz şekilde oturarak çalışılmasının genç kadın işçilerin beden sağlıklarını da olumsuz etkilediği ve özellikle kas-iskelet hastalıklarından muzdarip olanların sayısının azımsanmayacak derecede olduğu anlaşılmıştır. Tekstil fabrikasında çalışan kadın işçiler üzerine yapılan bir çalışmada da araştırmaya katılan kadınların %91'inin kas-iskelet sistemi sorunlarının olduğu ve bu sorunların daha çok %47 ile bel ağrısı, %19 ile boyun ağrısından kaynaklandığı tespit edilmiştir (Metgud vd., 2008).

Katılımcılardan elde edilen bulgular neticesinde atölyelerin çalışma koşullarının zor olmasının yanında patronların ve diğer erkek çalışanların genç yetişkin kadın çalışanlara karşı sergiledikleri davranışların kendilerini olumsuz yönde etkilediği ve kadın-erkek ilişkilerinin genç yetişkin kadın işçileri rahatsız edebilecek boyutlara ulaşabildiği belirlenmiştir. Bu sebeple katılımcıların çoğunun uzun saatler boyunca uygun olmayan fiziksel ortamlarda erkekler ile bir arada çalışılmasından memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Uluğ da (2000:102) çalışmasında benzer sorunlardan kaynaklı olarak kadın çalışanların %63'ünün iş yaşamında kendi cinsleriyle çalışmayı tercih ettiğini söylemektedir.

Katılımcılar tarafından tekstil ve hazır giyim atölyelerinin var olan çalışma koşulları ve insan gücü niteliği bütün ve diğer madde kullanımlarının, fiziksel ve cinsel tacizin, yanlış arkadaş tercihlerinin ve meşru görülmeyen bazı duygusal ilişkilerin varlığını kolaylaştırıcı bir etken olarak sunulmuştur. Ayrıca iş yerlerinde var olan hiyerarşik yapının ve bu yapılanmaya bağlı olarak maruz kalınan fiziksel ve psikolojik şiddetin de yine atölyelerin özellikleri doğrultusunda kolaylaştığı belirlenmiştir. Katılımcıların çoğu erken yaşlarda bu iş kollarına dahil olduklarının ve uzun süre çıraklık ve ortacılık yaptıklarını ifade etmekle birlikte bazı katılımcıların hala ortacılık yapmaya devam ettikleri görülmüştür. Çıraklık ve ortacılık yapan genç kadınların daha fazla hakarete ve aşağılanmaya maruz kaldıkları; iş konusunda eksik, hatalı veya yavaş hareket ettiklerinde olumsuz davranışlarla karşı karşıya kaldıkları saptanmıştır. Makineci olunduğunda ise bu tür olumsuzlukların azaldığı ve saygınlığın arttığı görülmüştür. İş yerinde şekillenen bu ast-üst hiyerarşisinin alt mevkiye çalışanlar için dezavantaj olduğunu söylemek mümkündür. Ünal ve Karaahmet (2008) Bursa ilindeki tekstil işçileri üzerine yaptıkları çalışmalarında katılımcıların yaklaşık %88'inin psikolojik şiddete maruz kaldığını ve mağdurların büyük bir kısmını kadın çalışanların oluşturduğunu tespit etmiştir. User vd.'nin (2012: 160) çalışmasında da benzer şekilde kadınların küçük yaşlarda işe başlayarak 6-7 yıl ortacı konumunda çalıştıkları, sürekli ayakta oldukları ve kendilerinden daha büyük yaşta işçilerin şiddetine maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Cinsel taciz veya istismar iş yaşamında karşılaşılan ve mağdurlarının genellikle kadın çalışanlar olduğu sorunlardan birisidir. Bir davranışın cinsel taciz veya istismar olabilmesi için maruz kalan kişinin bu durumdan kaçınması yani istememesi gerekmektedir. Cinsel taciz veya istismarın failleri genellikle otoriteyi elinde bulunduran kişiler olmaktadır. Çünkü mağdurun susturulması ve olayın ört bas

edilebilmesi için güce ihtiyaç duyulmaktadır. Görüşme yapılan genç yetişkin kadınların da az bir kısmı cinsel taciz veya istismar olaylarına maruz kaldıklarını belirtmiş olsa da büyük kısmının daha çok tanık oldukları taciz ve istismar olaylarını anlatmaya istekli oldukları görülmüştür. Bunun yanında araştırmaya katılan katılımcıların önemli bir kısmının sözel tacize uğradıkları tespit edilmiştir. User vd.'nin (2012: 165) çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşılmış, tekstil sektöründeki kız çocuklarının cinsel tacize maruz kaldıkları, ancak katılımcıların doğrudan kendi deneyimlerini aktarmadıkları, anonim birilerinin başına gelmiş bir şekilde ve duyulan, bilinen olaylar şeklinde aktardıkları tespit edilmiştir. Bu eğilimi toplum tarafından suçlanmaları ve kendilerini aşağılanmış hissetmeleri nedeniyle tacizi çok zor dile getirmeleri ve istismarı itiraf etmekten kaçınmaları sebebi ile açıklamak mümkündür (Gerni, 2001: 30). Çalışanlar arasında gayri resmi ve gayri ahlaki birlikteliklerin de genç yetişkin kadın işçiler tarafından cinsel taciz veya istismar olarak adlandırıldığı görülmüştür. İki yetişkin insanın yaşadıkları bu birlikteliklerin genç yetişkin kadınlar açısından iş yaşamına ve sektöre dair tedirginlik ve güvensizlik yaratan durumlar olduğunu belirtmek gerekir.

Son olarak tekstil ve hazır giyim sektörlerinde karşılaşılan çalışma koşullarının ve fiziksel şartların, genç yetişkin kadın işçilerin beden ve ruh sağlıklarına olumsuz etkide bulunduklarını söylemek mümkündür. Genç yetişkin kadın işçilerin sektördeki olumsuz şartlar için bir değişim yaratamadıkları ve uzun süredir var olagelen şartlar altında çalışmaya devam ettikleri görülmüştür. Bu nedenle çalışma ortamına ilişkin olumsuz koşulların, işveren ve işçiler arasındaki iletişim sıkıntılarının giderilmesi, tekstil ve hazır giyim atölyelerinin daha iyi koşullara kavuşması, işçilerin sosyal hak ve güvenliğinin iyileştirilmesi üretimin niteliğini olumlu yönde değiştirecek, çalışanların biyopsikososyal yönden iyileşmelerini sağlayacak, sektör içerisinde var olan ast-üst hiyerarşisinin katı ayrımını yumuşatabilecek ve yaşanan cinsel taciz, istismar ve diğer olumsuz davranışların ortadan kaldırılabilmesini sağlayacaktır. Gerek üretilecek sosyal politikalar gerekse de yerel yönetimler aracılığıyla bu alanlara gereken hassasiyetin gösterilmesinin, tekstil ve hazır giyim atölyelerinin ve iş gücünün niteliğini düzenlenmesi açısından kritik bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA:

- Atılgan, T. Ve Dengizler, İ. (2007) Hazır Giyim Sektöründe Örgütsel Stres Üzerine Bir Araştırma, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 9, 62-93.
- Ayaz, N. (1993) Türkiye’de Çalışan Kadınların Sorunlarına Yönelik Bir İnceleme (Tekstil İşkolundan Örnekler), **D. E. Ü. İ. B.B.F. Dergisi**, 8, 175-191.
- Bakırcı, N., Torun, S. D., Sülkü, M. Ve Alptekin, K. (2007) İstanbul’ da Üç Tekstil Fabrikasında Çalışan İşçilerde Mekanik Bel Ağrısı, **Toplum Hekimliği Bülteni**, 26, 10- 15.
- Belet, N. H. (2013) Kriz Olgusunun Kadına Yönelik Algıya Ve Kadın İşgücüne Etkisi, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 15(1), 196-223.
- Berber, M. Ve Eser B. Y. (2008) Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke Ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz, **“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 10(2), 1-16.
- Bostan Budak, D. Ve Demir, N. (2017) Hazır Giyim Sanayinde Kadın İşgücünün Durumu: Ankara İli Örneği, **Verimlilik Dergisi**, 3, 89-124.
- Cam, E. (2004) Çalışma Yaşamında Stres ve Kamu Kesiminde Kadın Çalışanlar, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 1, 1303- 5134.
- Christiani, D. C., Niu, T. Ve Xu, X. (1995) Occupational Stress and Dysmenorrhea in Women Working in Cotton Textile Mills, **International Journal of Occupational and Environmental Health**, 1(1), 9-15, DOI: [10.1179/oeh.1995.1.1.9](https://doi.org/10.1179/oeh.1995.1.1.9)
- Çakır, Ö. (2008) Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 33, 25-47.
- Dedeoğlu, S. (2000) Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Kadın Emegi, **Toplum ve Bilim Dergisi**, 86, 139- 171.
- Dolmacı, N. Ve Türeli, N. Ş. (2012) Varlığını Sürdüren Bir Sorun Olarak Toplumda ve İş Yaşamında Kadına Yönelik Farklı ve Ayrımcı Tutumlar, **Akademik Bakış Dergisi**, 33, 1- 15.
- Erol, E., Akyol, A. E., Salman, C., Pınar, E., Gümüştan, İ., Mısırlı, K. Y., Kahveci M. Ve Mutlu, P. (2017) *Suriyeli Göçmen Emegi: İstanbul Tekstil Sektörü Araştırması*, İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları. 114.
- Gerni, M. (2001) İşyerinde Cinsel Taciz: Erzurum İlinde Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 56(3), 19-46.
- Gödelek, E. (1988) *Üç Farklı İş Kolunun (Tekstil, boya, çimento) Psikososyal Stres Faktörleri Yönünden Karşılaştırılması*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Prof. Dr. Neriman Samurçay, Ankara.
- Gönüllü, M. Ve İçli, G. (2001) Çalışma Yaşamında Kadınlar: Aile ve İş İlişkileri, **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 25(1), 81- 100.

- Gürcüm, B. H. Ve Arslan, A. (2017) Tekstil Tasarım Araştırmalarında Karma Yöntemin Avantajları, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 10. 497-509.
- Işıkoğlu, N. (2005) Eğitimde Nitel Araştırma, **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, 20. 158-165.
- Karabıyık, İ. (2012) Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 32(1). 231-260.
- Karataş, Z. (2015) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, **Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi**, 1. 62-80.
- Kaya, G. (2018) Azgelişmiş Bölgenin Tekstil Sektöründe Kadın İşçi Olmak: Adıyaman Örneği, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 17(68), 1502- 1517.
- Kayıkçı, D. (2000) *Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Çalışma Koşulları*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.. Prof. Dr. Ömer Aksu.
- Kocacık, F. Ve Gökkaya, V. B. (2005) Türkiye’ de Çalışan Kadınlar ve Sorunları, **C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 6(1), 195- 219.
- Kocacık, F. Ve Ayan, S. (2011) Türkiye’de Tekstil Alanında Çalışan Kadınlar Ve Sorunları: İstanbul-Adana-Denizli-Sivas ve Tekirdağ ili örnekleri), **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 8, 464-483.
- Kumaş, H. Ve Fidan, F. (2005) Akademisyen ve Tekstil İşçileri Karşılaştırması Örneğinde Çalışan Kadınların Çalışma Olgusuna Bakışları, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 507- 532.
- Metgud, D. C., Khatri, S., Mokashi, M. G. Ve Saha, P. N. (2008) An Ergonomic Study Of Women Workers in A Woolen Textile Factory For Identification of Health-Related Problems, **Indian Journal Of Occupational And Environmental Medicine**, 12(1), 14–19. doi:10.4103/0019-5278.40810
- Oktay, A. (2012) İşyerinde Cinsel Taciz ve İstismar, **Kadın Araştırmaları Dergisi**. 0(7), 75- 89.
- Omay, U. (2011) Yedek İşgücü Olarak Kadınlar, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 3, 137-166.
- Önder, N. (2013) Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü, **ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi**, 1(1), 35-61.
- Özdemir, M. (2010) Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11. 323-343.
- Özen, S. (2007) İşyerinde Psikolojik Şiddet ve Nedenleri, **“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 9/3, 1303- 2860.
- Özer, M.M. (2017) Ataerkil Capitalist Çalışma Yaşamından Kadın Tanıklıkları, **Çalışma ve Toplum**, No: 54 1397-1424.

- Subaşı, M. Ve Okumuş, K. (2017) Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21(2). 419-426.
- Suğur, S. (2005) Türkiye’de Tekstil Sektöründe Kadın Emegi ve Değişen Toplumsal Cinsiyet İlişkileri, **Amme İdaresi Dergisi**, 38, 47-68.
- Sznajder, K. K., Harlow S. D., Burgard, S. A., Wang, Y., Han, C. Ve Liu, J. (2014) Gynecologic Pain Related To Occupational Stress Among Female Factory Workers In Tianjin, China. **International Journal of Occupational and Environmental Health**, 20:1, 33-45, DOI: [10.1177/2049396713Y.0000000053](https://doi.org/10.1177/2049396713Y.0000000053)
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı. (2013). *Dokuma Ve Deri Sektöründe Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi Programlı Teftiş Kurulu Sonuç Raporu*. Ankara. URL: https://ailevecalisma.gov.tr/medias/6052/2014_65.pdf
- Tınaz, P. (2006) İş Yerinde Psikolojik Taciz, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 11/4, 13- 28.
- Uluğ, P. (2000) *Türkiye’de Konfeksiyon Sektöründe Kadın İşgücü: Gülsuyu Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı.
- Ünal, A. Ve Karaahmet, E. (2008) Mobbing Among Employees In Bursa, Turkey: A Crosssectional Survey Study, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10, 141-157.
- User, İ., Kümbetoğlu, B. Ve Akpınar, A. (2012) *Kayıp İşçi Kadınlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık. 323.
- Yavuzçehre, P.S. (2014) Tekstil Sektöründe Çalışan Kentli Kadın İşçilerin Yoksulluk Halleri, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, 5(1), 22-37.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 366.
- Yücel, A. B., Sütölük, Z., Tanır, F. Ve Akbaba, M. (2005) Bir Tekstil Fabrikası Çalışanlarında Ruhsal Belirtilerin Değerlendirilmesi, **Mühendis ve Makine Dergisi**, 46, 29- 33.

